

Błażej Osowski

(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań,

e-mail: blazej.osowski@amu.edu.pl)

ORCID: 0000-0002-4226-1378

PODWÓRKOWA PRZEKĄSKA. GWAROWE I POTOCZNE NAZWY TASZNIKA POSPOLITEGO

Tasznik pospolity (inaczej: tobołek pastuszy, łac. *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medikus) należy do rodziny kapustowatych (*Brassicaceae*). Roślina prawdopodobnie pochodzi z rejonu Morza Śródziemnego, jednak obecnie jest chwastem szeroko rozpowszechnionym w krajach półkuli północnej. Rośnie masowo na polach, pastwiskach, ugorach, rumowiskach, przy drogach, płotach, murach, w ogrodach. Wytwarza przy ziemi rozetę pierzastych liści, z której wyrasta wysoka łodyżka. Na jej szczycie rozwijają się drobne, białe (rzadziej jasnoróżowe) kwiaty, które szybko przekwitają. Owoc tasznika to trójkątna łuszczyńska z wycięciem na szczycie – kształtem przypomina serce. Ziele tasznika wykorzystywane jest przez człowieka co najmniej od ośmiu tysięcy lat. Jego nasiona odnaleziono podczas badań archeologicznych w wykopaliskach jednej z osad neolitycznych w Turcji, datowanej na około 5950 r. p.n.e. Wzmianka o taszniku pojawiła się w najstarszym chińskim zielniku cesarza Shen Nunga (z około 2700 r. p.n.e.). W medycynie tybetańskiej ziele tasznika stosowane było jako środek przeciwwymiotny, a także w terapii chorób płuc, nerek i układu nerwowego. W dawnej medycynie europejskiej (wzmianki w dziełach Hipokratesa) tasznik był używany jako środek diuretyczny, ściągający, przeciwkrwotoczny. W podobnych celach roślinę wykorzystywali Indianie. Podczas I wojny światowej, gdy leki hamujące krwawienie nie były dostępne, wykorzystywano w tym celu tasznik [Kozub i in. 2012, 250–252]. Ponadto owoce tej rośliny bywały jedzone przez dzieci, stąd określenie *podwórkowa przekąska*, które pojawiło się na jednym z fanpage'y.¹

Poza nazwą *tasznik pospolity* w użyciu jest jeszcze wiele innych, w tym potocznych i gwarowych. Witold Poprzęcki [1990, 178] wymienia kilka takich nazw i podaje ich geografie: *taszka* (w Poznańskim), *tobołki pa-*

¹ <https://www.facebook.com/kiedysbylojakosfajniej/posts/tasznik-pospolity-serduszkachlebki-/1440772656051976/> [11.09.2020]. Z nasion można przyrządzić musztardę, a młode liście różyczkowe mogą być jedzone jako jarzyna [Mowszowicz 1990, 150].

stusze (w Kieleckiem), *kaletki* (w Krakowskim), *gryczka* (na Mazowszu), *sumki pastusze* (w Białostockiem), *bydlnik* (w Lubelskim). Ponadto Krystyna Mikołajczyk i Adam Wierzbicki [1983, 244] jako ludowe dorzucają: *pastewne ziele*, *kaletnik*, *kaletka pasterska*, *kaszka*. Lidia Antkowiak [1998, 178] jako inne nazwy tasznika wymienia natomiast: *bydelnik*, *bygielnik*, *czyszpula*, *gygielnik*, *igielnik*, *kaleta*, *kaleta pasterska*, *kaletka*, *kaletnik pospolity*, *łopatka*, *nazdrzyk czerwony*, *pasterska torepka (!)*, *pastusze ziółko*, *podbiał polny*, *stulidupa*, *szporyz*, *taszka*, *tasznik torba pasterza*, *tasznik właściwy*, *tesznik*, *tobołki pospolite*, *tobołki właściwe*, *tobołki*, *ygelnik*. Inni autorzy wymieniają ponadto: *tobołki pastewne*, *kaletka pastewna*, *gryczka*, *biehuniec*, *padbiel*, *strzałki*, *strielki* [Szcześniak 2008, 66, 127, 283].

Istnienie wariantów nazewniczych tej samej rośliny wynika z różnorodnych źródeł nazewnictwa roślin. Składają się na nie łacińskie nazwy naukowe, nazwy zwyczajowe w językach narodowych, określenia ludowe (regionalne i gwarowe), potoczne i funkcjonujące w literaturze [Stec 2016, 101].² Trzeba także zastrzec, że nazwy gwarowe nie stanowią zbioru jednolitego. Jak zaznacza Jadwiga Waniakowa [2006, 493],

spora ich część nie powstała w środowisku wiejskim. Nie zawsze zatem gwarowe nazwy botaniczne odzwierciedlają “obraz świata” konkretnej wiejskiej społeczności. Do tychże “nierodzimych” nominacji wypada zaliczyć nazwy przejęte z polskiego języka ogólnego (czasem mocno przekształcone), nazwy zapożyczone lub skalkowane z języków ościennych [...] oraz kontynuanty nazw staropolskich (...).

W zbiorze tym są również nazwy *stricte* gwarowe – utworzone w ramach danej lokalnej wspólnoty komunikacyjnej.

Celem artykułu jest zaprezentowanie repertuaru obecnie używanych przez Polaków nazw tasznika pospolitego, przedstawienie ich lokalizacji oraz motywacji onimicznej. Podkreślam *obecnie*, ponieważ jak pokażała ankieta przeprowadzona na potrzeby tego tekstu, wyżej wymieniony zbiór nazw ma z materiałem pozyskanym w niniejszym badaniu wspólne tylko dwie jednostki (*kaszka*, *tasznik*).

Analizowany materiał pochodzi z ankiety internetowej przeprowadzonej w okresie 17.11.2019–15.07.2020. Pytanie dotyczące tasznika opatrzone było fotografią i brzmiało: *Jak się mówi na roślinę widoczną na zdjęciu 6? W niektórych okolicach zjadano jej listki w kształcie serduszek*.³ Ankietowani mogli wybierać wielokrotnie spośród zaproponowanych

² O funkcjonowaniu różnych systemów nazewniczych roślin piszą także: Handke 1997; Skubalanka 2009; Kamper-Warejko 2014.

³ Owoc tasznika odbiega od prototypowych wyobrażeń owocu przeciętnego użytkownika polszczyzny na tyle, że zdecydowano się na określenie go mianem *listek*, z którym może się kojarzyć niespecjaliście.

odpowiedzi (*babi chlebek*, *chleb*, *chleb babajagi*,⁴ *chlebek świętojański*, *Boży chlebek*) i/lub wpisać własną odpowiedź.

Wypełniono 2550 ankiet, z czego w analizie uwzględniono 1546 (po wyeliminowaniu ankiet bez lokalizacji, bez odpowiedzi na to pytanie lub z odpowiedziami typu *nie wiem*, *nie znam*, *nie dotyczy*). 39% odpowiedzi negatywnych świadczy o słabej znajomości tej rośliny. Pojawiały się zatem odpowiedzi wskazujące na nieznaną roślinę (*nie wiem*, *nie znam tej rośliny*, *to po prostu chwast*⁵ – kobieta z Warszawy, ur. 1984) lub jej nazwy (*Nie wiem jak się nazywało ale też jadłam listki za dzieciaka* – kobieta ze Skierniewic, ur. 1998). Decyduje o tym zapewne niepozorny wygląd rośliny oraz nieznaną medycyny ludowej. Ponadto Jadwiga Waniakowa [2014, 215] wśród powodów zanikania gwarowych nazw roślin wymienia ustanie na wsi wiary w magiczną moc roślin, zanikanie zwyczajów świątecznych, weselnych i innych związanych z roślinami, stosowanie leków chemicznych, nie zaś surowców zielarskich. Wszystko to wiąże się z nastawieniem antropocentrycznym [Rak 2009, 452], tj. nazywa się rośliny i używa nazw tych, które są dla ludzi z jakichś względów ważne. Gwarowe leksemy botaniczne w przekazie międzypokoleniowym zachowują się nieco inaczej niż inne gwarowe wyrazy.

Co prawda ich desygnaty nie giną z upływem lat, ale nazwy desygnatów coraz rzadziej pojawiają się w przekazach ustnych mieszkańców wsi [Kurek 2001, 119].

Przechodzimy do analizy materiału. Z analizowanego materiału wyekscerpowano 33 określenia, które zostaną przedstawione w kolejności od najbardziej do najmniej rozpowszechnionych (biorąc pod uwagę liczbę odpowiedzi). Porządek ten niekiedy zostanie zaburzony ze względu na relacje motywacji między rozpatrywanymi jednostkami.

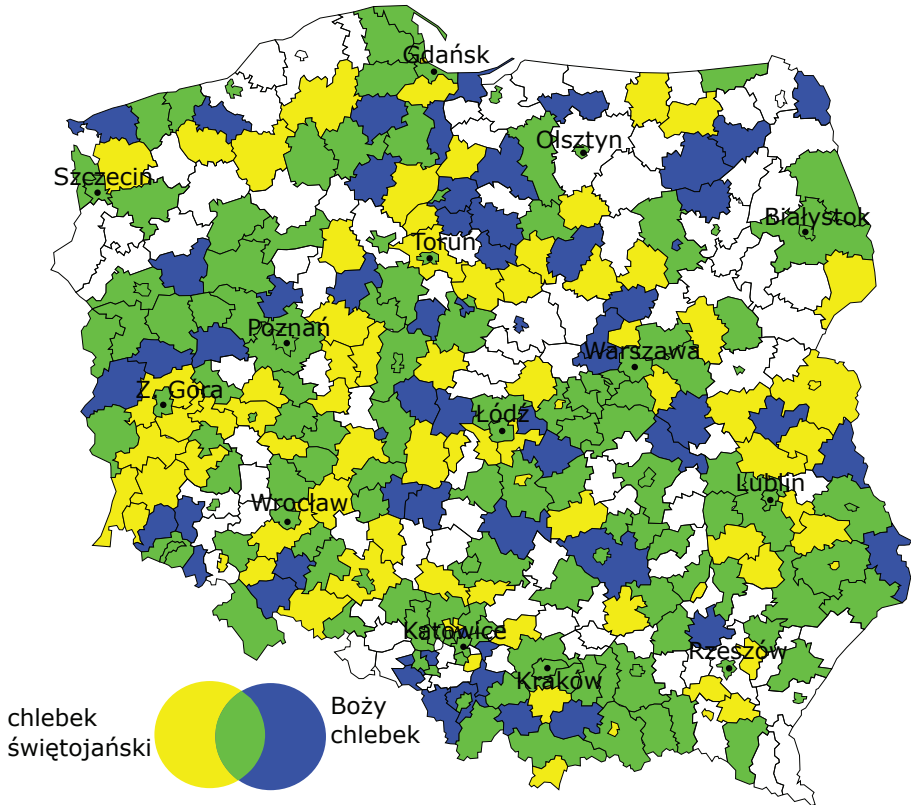
Chlebek świętojański to najpopularniejsze określenie tasznika pospolitego (679 odpowiedzi). W wykorzystywanych słownikach polszczyzny ogólnej [SJPD, PSWP, WSJP] oraz w SGP PAN znajdujemy znaczenie odnoszące się przede wszystkim do szarańczyna strąkowego (*Cerantonía siliqua* L.) i jego jadalnych strąków, rzadziej do innych roślin (dziurawiec – SJPD). Brak interesującego nas znaczenia, co zastanawiające, ponieważ nazwa pojawiła się w ankietach z całej Polski (por. mapa 1.).

Boży chlebek zyskał 451 odpowiedzi. Nie jest znany słownikom polszczyzny ogólnej, natomiast SGP PAN podaje znaczenia 'komunia św.' z Kaszub oraz 'opłatek' z Mazur. Również występuje powszechnie w całej Polsce, samodzielnie bądź obocznie do *chlebka świętojańskiego*.

⁴ W odpowiedziach ankietowanych pojawiły się dwie formy – *baby jagi* i *babajagi*. Pierwszą traktuję jako zestawienie (pisownia rozdzielna), drugą ze względu na zanik fleksji pierwszego elementu jako zrost (pisownia łączna).

⁵ Tu i dalej cytując odpowiedzi ankietowanych, przytaczam je w pisowni oryginalnej.

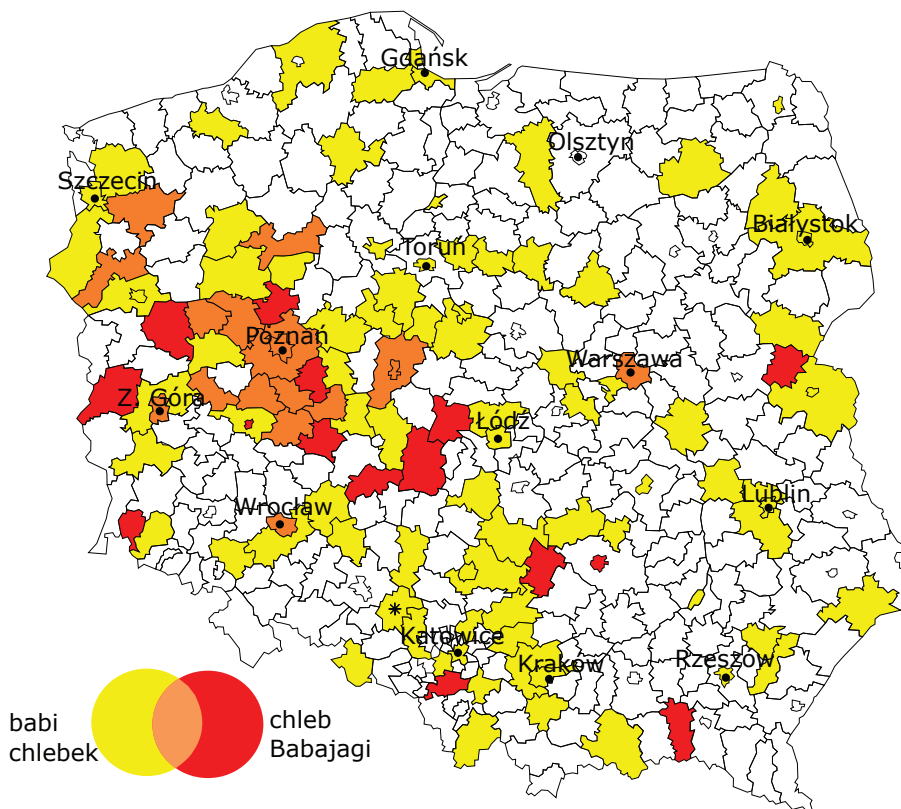
Mapa 1.

Odpowiedzi **babi chlebek** udzieliły 232 osoby (ponadto jedna z pow. strzeleckiego – *babi chleb*). Nazwa ta nieco częściej występuje w Polsce zachodniej i południowo-zachodniej, tj. na Pomorzu Zachodnim, ziemi lubuskiej, Śląsku, w Wielkopolsce i zachodniej Małopolsce (por. mapa 2.). Na pozostałym obszarze *babi chlebek* także się pojawia, ale rzadziej. Słowniki polszczyzny ogólnej go nie notują, SGP PAN zaś odnotowuje *babi chleb* jako ‘ślaz (*Malva*)’ z okolic Poznania, Śremu, Kościana i Szamotuł.

Chleb babajagi to odpowiedź, która padła w 64 ankietach. Występuje przede wszystkim w Wielkopolsce zachodniej, obocznie do *babi chlebek*; ponadto na terenach sąsiednich (pow. koniński, ostrzeszowski, sieradzki, poddębicki, krośnieński, międzyrzecki, pільski, Zielona Góra); rzadziej na obszarach bardziej oddalonych (pow. myśliborski, stargardzki, lubański, tyski, jasielski, włoszczowski, łosicki, Kielce, Warszawa, Wrocław). Nie notują go słowniki polszczyzny ogólnej, natomiast SGP PAN podaje z nototomyskiego: *chleba baby jagi* ‘ślaz dziki (*Malva sylvestris*)’.

Mapa 2.

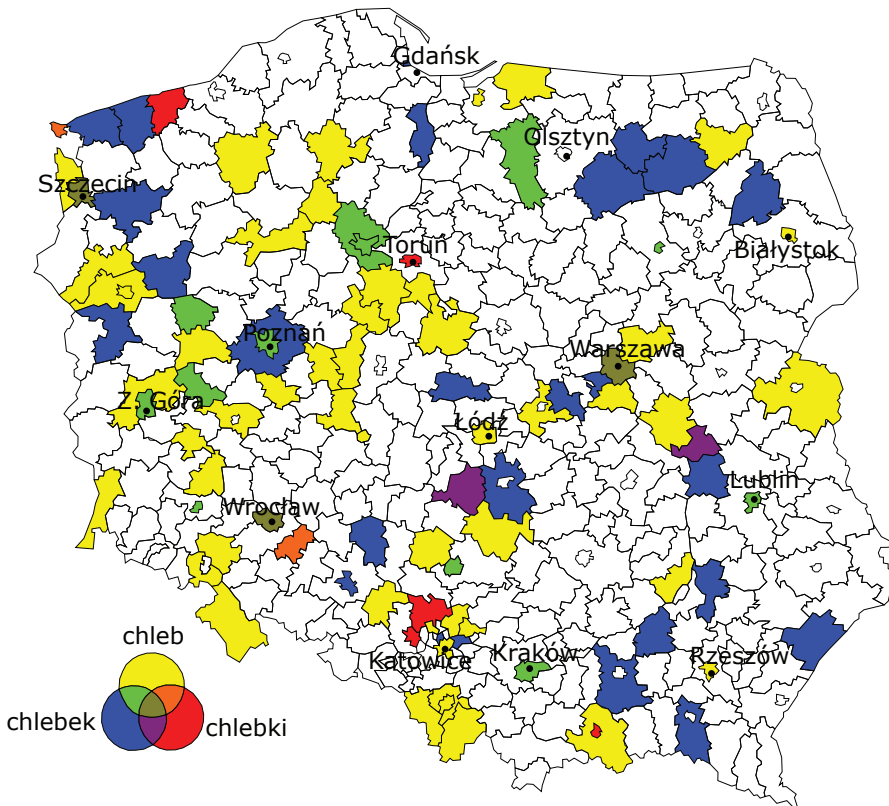
Po jednym razie podano **baby jagi chlebki** (z pow. poznańskiego) i **baby jagi masło** (z pow. kościańskiego), co wiązać można z koncentracją w Wielkopolsce typu *chleb babajagi*. Słowniki polszczyzny ogólnej i SGP PAN nie odnotowują tych określeń.

Znaczącą grupę nazw stanowią określenia oparte na wyrazie *chleb* – **chleb** (102 odpowiedzi), **chlebek** (63) i **chlebki** (14) (por. mapa 3.). Żadne z tych określeń nie jest notowane w interesującym nas znaczeniu w wykorzystywanych słownikach ogólnopolskich. Podobnie rzecz się przedstawia z wyrazami *chlebek* i *chlebki* w SGP PAN. Słownik ten odnotowuje natomiast *chleb* z różnymi przydawkami (np. *babski*, *bo-ciani*, *kukuczcy*, *pasterski*, *pastuszy*, *ptaszy*, *sarni*, *wroni*, *zajęczy*) dla określenia różnych roślin. Nie ma wśród nich jednak *tasznika*. Trzy wspomniane nazwy nie mają wyrazistej geografii, występują w dużym przemieszaniu w całej Polsce.

Nazwę **tasznik** podało 44 ankietowanych, tylko 5 z terenów wiejskich. Widać więc, że określenie to nie zostało jeszcze dobrze przyswojone z polszczyzny ogólnej. Jego słaba pozycja w systemie wynika także z nieprzejrystości budowy dla wielu użytkowników polszczyzny, podczas

gdy jednostki typu *chlebki*, *chlebek świętojański*, *serduszka* itd. znajdują oparcie w słownictwie rodzimym. Potwierdza to znikoma obecność *tasznika* w SGP PAN (z pow. starachowickiego, białskiego i Kujaw). Wyraz poświadcza SJPD i PSWP.

Mapa 3.

Nazwy oparte na temacie *serce*, tj. ***serduszka*** (20 odpowiedzi), ***serduszko*** (4), ***serdecznik*** (2) i ***serduszkowiec*** (1), występują w Wielkopolsce i na Kujawach, poza tym po parę lokalizacji na pozostałym obszarze Polski (poza ziemią lubuską, Opolszczyzną, Małopolską, Podkarpaciami i Podlasiem, skąd brak poświadczeń). Słowniki polszczyzny ogólnej nie rejestrują tych nazw w interesującym nas znaczeniu. W SGP PAN znajdujemy *serdecznik* i *serduszko* na określenie roślin innych niż *tasznik*, *serduszkowiec* nie jest odnotowany, *serduszka* – w interesującym nas znaczeniu z pow. siemiatyckiego i Kaszub.

Babka (16 odpowiedzi: Toruń, Kraków, Ostrołęka, Sopot, pow. tczewski i wejherowski, Bielsko-Biała, pow. tarnogórski i wodzisławski, pow. buski, Poznań, pow. leszczyński, międzychodzki i wrzesiński) i ***babki*** (1:

Świnoujście). Słowniki ogólnopolskie oraz SGP PAN odnotowują pierwszy leksem w innym znaczeniu, drugiego zaś nie rejestrują.

Kaszka (6: pow. świdnicki, Lublin, pow. krakowski, pow. starachowicki, Łódź) i **kaszka manna** (1: Lublin) odnotowano przede wszystkim z Polski południowo-wschodniej, choć jedna odpowiedź pojawiła się także w Gdańsku. SJPD i WSJP odnotowują *kaszkę* dla określenia innej rośliny, natomiast SGP PAN potwierdza ten leksem w interesującym nas znaczeniu z Polski południowo-wschodniej; *kaszki manny* nie notuje.

Tylko na terenie Kujaw i Pomorza wystąpiły nazwy oparte na słowie *ser*: **babie serki** (2: Włocławek), **serek** (4: Toruń, Grudziądz, pow. kwi-dzyński i aleksandrowski), **serki** (1: pow. aleksandrowski). Słowniki pol-szczyzny ogólnej nie potwierdzają interesującego nas znaczenia. *Babie serki* jako ‘ślaz’ odnotowuje SGP PAN z Kujaw (pow. żniński) i przyległych części Wielkopolski (pow. koniński i wągrowiecki). Ponadto *serki* jako ‘prawoślaz’ z pow. ostrołęckiego; leksemu *serek* – brak.

Pozostałe określenia mają pojedyncze poświadczenia i nie można ich powiązać z innymi, częstszymi typami. Żadna z poniższych jednostek nie została zarejestrowana w interesującym nas znaczeniu w wykorzystywanych słownikach ogólnopolskich, dlatego niżej przytoczono jedynie stan w SGP PAN.

- **biała koniczyna** (Warszawa) – poświadczona jako ‘koniczyna pa-stewna’,
- **kapustka** (Warszawa) – brak rozpatrywanego tu znaczenia,
- **krwawnik** (Wrocław, pow. olkuski) – zarejestrowano znaczenia inne niż ‘tasznik’,
- **lebiodka** (Katowice, Wrocław) – zarejestrowano nazwy roślin innych niż ‘tasznik’, m.in. komosy białej,
- **lnianka** (Kraków) – określenie innych roślin,
- **leżki Matki Boskiej** (pow. bydgoski) – jako ‘nazwa trawy’,
- **mleczko** (Zamość) – brak interesującego znaczenia,
- **motylek** (pow. wejherowski) – jako rodzaj kwiatów ogrodowych,
- **płesznik** (Gliwice) – brak hasła,
- **tobołki** (pow. raciborski) – brak hasła,
- **wiecha** (Konin) – określenie rośliny łąkowej,
- **zabi chleb** (Chorzów) – brak hasła.

Po przedstawieniu geografii oraz kwerendy leksykograficznej przejdźmy do motywacji nazw. Materiał można podzielić na dwie duże grupy (nazw związanych z funkcją, wykorzystaniem rośliny oraz jej wyglądem).⁶

⁶ Badacze, omawiając nazwy roślin, nie przyjęli jednego systemu podziału, jednak zazwyczaj powtarzają się cztery kategorie pojęciowe: cechy fizyczne desygnatu, czas i miejsce vegetacji, wartość użytkowa, odniesienia kulturowe (religia i magia). Por.: Kulak 2018, 25; Skubalanka 2009, 139; Wierzbička 2012, 365; Niebrzegowska-Bartmińska 2010, 278–280; Pelcowa 2001, 102–105; Tokarski 2010, 348–349.

Liczną grupę stanowią określenia pochodne od *chleb* (*chleb*, *chlebek*, *chlebki*⁷), co wskazywać ma na możliwość spożywania części rośliny. Przymiotniki *Boży*, *świętojański* służą wyrażeniu pozytywnego wartościowania – roślinę można jeść. Większość jednak przydawek wskazuje, że nie jest to prawdziwy chleb (*żabi chleb*, *babi chleb*, *babi chlebek*, *chleb babajagi*, *baby jagi chlebki*). Jak widać, dookreślenia odnoszą się do zwierząt, które chleba nie jedzą, lub do grup osób, które były oceniane negatywnie. Rozszerzając uwagę Wandy Stec [2016, 112] odnoszącą się do nazw roślin zawierających komponent animalistyczny, można stwierdzić, że pojawienie się wspomnianych powyżej przydawek wskazywało na mniejszą wartość użytkową roślin (owocniki tasznika są bardzo małe) i deprecjonowało je w ten sposób.

Podobną funkcję mają nazwy odnoszące się do innych produktów spożywczych: *baby jagi masło*, *serek*, *serki*, *babie serki*, *kaszka*, *kaszka manna*. Możliwa jest także alternatywna motywacja – ze względu na podobieństwo kształtu i koloru drobnych, białych kwiatów tasznika do kaszki lub grudek masła bądź sera.

O wykorzystywaniu tasznika w leczeniu informuje komponent *baba* – por. określenia kobiet zajmujących się dawniej na wsi leczeniem (*baby*, *babki*). Stąd nazwy *babka* i *babki*. Również *krwawnik*⁸ odnosi się do medycyny ludowej, w której wykorzystywano tasznik do powstrzymania krwawienia.

Plesznik niesie informację o kolejnej funkcji rośliny, tj. o zwalczaniu pcheł, aczkolwiek w literaturze potwierdzono wykorzystywanie tasznika do zwalczania pluskw [Mowszowicz 1990, 150], wszy bydłowej i jej gnid [Waniakowa 2012], nie zaś pcheł.

W grupie nazw związanych z wyglądem rośliny znajdują się określenia odnoszące się do kwiatostanu rośliny (*wiecha*) lub charakterystycznych owoców tasznika, które nazywającym przypominały torebkę (*tasznik*, *tobołki*), serce (*serduszko*, *serduszka*, *serdecznik*, *serduszko-wiec*), łyż (*łyżki Matki Boskiej*). Do grupy tej należą także nazwy służące do określania roślin innych niż tasznik (*biała koniczyna*, *kapustka*, *le-biodka*, *lnianka*, *mleczko*, *motylek*). Mamy tu więc do czynienia z przeniesieniem nazwy, choć nie można wykluczyć pomylenia roślin.

Podsumowując, należy podkreślić, że zastosowana technika badania (ankieta internetowa) pozwoliła zebrać bogaty materiał (33 określenia), w którym znalazło się wiele nieodnotowanych dotąd nazw tasznika pospolitego. Ponadto pozyskano materiał zróżnicowany środowiskowo i językowo, dlatego też nie zawsze możliwe było ścisłe przyporządkowanie

⁷ Do nazw w liczbie mnogiej znajduje zastosowanie uwaga T. Friedelówny [1968, 75], że forma pluralna dotyczy roślin, które reprezentują swego rodzaju zbiorowość i trudno w nich dostrzec poszczególne jednostki.

⁸ Genetycznie jest to kalka form z łaciny średniowiecznej *sanguinaria*, *sanguinata* [Waniakowa 2014, 222].

jednostki do odmiany polszczyzny. Dzięki uwzględnieniu lokalizacji ankiet można było natomiast wykreślić mapy dla zwartych obszarów leksykalnych i w ten sposób pośrednio wskazać na gwaryzmy i regionalizmy.

Za jednostkę o ograniczonym geograficznie zakresie użycia należy uznać *chleb babajagi*, którego centrum stanowi Wielkopolska. Z kolei *chlebek świętojański*, *Boży chlebek*, *babi chlebek*, *chleb*, *chlebek*, *chlebki* mają charakter potoczny, gdyż znane są na terenie całego kraju zarówno na wsi, jak i w mieście. Dla pozostałych jednostek nie można ustalić charakterystyki odmianowej, gdyż pojawiały się w ankietach rzadziej (mniej niż 20 odpowiedzi).

Nazwy rośliny odnoszą się przede wszystkim do jej funkcji (pożywienie, środek medycyny ludowej oraz do zwalczania pcheł), sporadycznie zaś do jej wyglądu.

Źródła

- SGP PAN – *Słownik gwar polskich* PAN, t. 1–34, oprac. przez zespół Instytutu Języka Polskiego PAN, Wrocław–Kraków 1979–, <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/15429>, w wypadku nieopracowanych jeszcze tomów kartoteka tego słownika: <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/37156?language=en> [29.04.2021].
- SJPD – W. Doroszewski (red.), 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, t. 1–11, Warszawa.
- PSWP – H. Zgólkowa (red.), 1994–2005, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 1–50, Poznań.
- WSJP – P. Żmigrodzka (red.), *Wielki słownik języka polskiego*, <https://www.wsjp.pl/> [29.04.2021].

Bibliografia

- L. Antkowiak, 1998, *Rośliny lecznicze*.
- T. Friedelówna, 1968, *Kategoria plurale tantum w języku polskim*, Toruń.
- K. Handke, 1997, *Polskie nazewnictwo botaniczne oczami językoznawcy* [w:] *taż, Rozważania i analizy językoznawcze*, Warszawa, s. 173–185.
- J. Kamper-Warejko, 2014, *Historia polskich nazw roślin występujących w poradniku P. Krescencjusza*, „Linguistica Copernicana” 11, s. 143–158.
- A. Kozub, D. Wagner, E. Studzińska-Sroka, W. Bylka, 2012, *Tasznik – pospolity chwast i mało znana roślina lecznicza*, „Postępy Fitoterapii” 4, s. 250–253.
- I. Kulak, 2018, *Motywy religijne i magiczne utrwalone w ludowych nazwach roślin (na przykładzie leksyki górali rabczańskich)*, „Język – Szkoła – Religia” 13, nr 3, s. 23–35.
- H. Kurek, 2001, *Przemiany językowe wsi (na przykładzie wybranych nazw roślin z okolic Dukli)* [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a Kultura*, t. 16: *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław, s. 117–122.
- K. Mikołajczyk, A. Wierzbicki, 1983, *Ziola*, Warszawa.
- J. Mowszowicz, 1990, *Dziko rosnące rośliny użytkowe*, wyd. 2, Warszawa.

- S. Niebrzegowska-Bartmińska, 2010, *Sakronimy w polskim ludowym obrazie ziół* [w:] H. Pelcowa (red.), *W świecie nazw. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Czesławowi Kosylowi*, Lublin, s. 277–289.
- H. Pelcowa, 2001, *Nazwy roślin w świadomości językowej ludności wiejskiej* [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a Kultura*, t. 16: *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław, s. 99–116.
- W. Poprzącki, 1990, *Ziololectnictwo*, Warszawa.
- M. Rak, 2009, *Kwiatki Matki Bożej. Góralskie fitonimy odwołujące się do świętych i Matki Bożej* [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.), *Turystyka religijna na obszarach górskich*, Nowy Targ, s. 447–457.
- T. Skubalanka, 2009, *Polskie nazewnictwo roślin. Struktura zbioru*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, sectio FF, vol. 27, s. 129–144.
- W. Stec, 2016, *Metafora w nazewnictwie roślinnym: polskie i rosyjskie nazwy roślin leczniczych motywowane nazwami ze świata zwierząt*, „Acta Polono-Ruthenica” 21, s. 99–115.
- K. Szcześniak, 2008, *Świat roślin światem ludzi na pograniczu wschodniej i zachodniej Słowiańszczyzny*, Gdańsk.
- R. Tokarski, 2010, *Słownictwo jako interpretacja świata* [w:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Lublin, s. 343–370.
- J. Waniakowa, 2006, *Antroponimia w polskich gwarowych nazwach roślin* [w:] *Munuscula linguistica. In honorem Alexandrae Cieślíkowa oblata*, Kraków, s. 493–505.
- J. Waniakowa, 2012, *Polskie gwarowe nazwy dziko rosnących roślin zielnych na tle słowiańskim*, Kraków.
- J. Waniakowa, 2014, *Gwarowe nazwy roślin dziko rosnących jako przykład słownictwa ginącego – próba analizy zjawiska*, „Socjolingwistyka” 27, s. 215–224.
- A. Wierzbicka, 2012, *Magia, wierzenia a gwarowe określenia roślin*, „Rozprawy Komisji Językowej” ŁTN 58, s. 362–372.

An outdoor snack. Polish dialectal and colloquial names of shepherd's purse (Capsella bursa-pastoris)

Summary

Shepherd's purse is a common weed in Poland. Its various colloquial and dialectal names can be found in the literature dedicated to herbalism, yet there is no linguistic study on this subject. This issue is discussed in this paper. Using an online survey, the contemporary Polish names of the plant have been collected. The material is composed of 33 names analysed in terms of classification into variants of Polish, geographical distribution, semantic motivation. A unit used within a limited geographical area is *chleb babajagi*, with its centre in Greater Poland. The names *chlebek świętojański*, *Boży chlebek*, *babi chlebek*, *chleb*, *chlebek*, *chlebki* are colloquial in turn.

Keywords: dialects – colloquial language – Polish – plant names – shepherd's purse (*Capsella bursa-pastoris*)

Trans. Monika Czarnecka